

University of Groningen

De stad Zanzibar in de tweede helft van de negentiende eeuw

Harkema, Roelof Cornelis

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1967

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Harkema, R. C. (1967). *De stad Zanzibar in de tweede helft van de negentiende eeuw: en enkele oudere Oostafrikaanse kuststeden*. University of Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

CONCLUSIE.

In het eerste deel van deze studie werd getracht een beeld te geven van de functies en de fysiognomie van de stad Zanzibar in de tweede helft van de negentiende eeuw. Het was mogelijk een aantal centrumscheppende-, centrumvergroten- en centruminstandhoudende functies te onderscheiden, die echter bij gebrek aan voldoende statistisch materiaal niet gekwantificeerd konden worden.

Centrumscheppende krachten — voor een verklaring van de bestaansreden van een agglomeratie primair van belang — konden worden aangewezen binnen het geheel van de verre handel en in het sociale vlak. In het eerste verband fungeerde Zanzibar als een stapelplaats, waar Oost-Afrikaanse exportprodukten enige tijd werden opgeslagen, alvorens her-export naar het voorland plaats vond en waar voor Oost-Afrika bestemde niet-Afrikaanse produkten werden ingevoerd en opgeslagen, alvorens tot distributie over Oost-Afrika werd overgegaan.

De organisatie van deze convergerende- en divergerende goederenstromen deed een centrum ontstaan, waarvan de exporteurs, importeurs, organisatoren van karavanen, hamali, douaneambtenaren, de Sultan, (die met zijn macht garant stond voor de handhaving van de monopoliepositie) en de slaven (één van de stapelprodukten) als belangrijkste *basis-inwoners* kunnen worden beschouwd.

De stapelplaatsfunctie viel vrij geprononceerd in de fysiognomie van de agglomeratie terug te vinden. Niet alleen in een aantal elementen als de slavenmarkt, het tolhuis, de huizen, kantoren en opslagplaatsen van de groothandelaren en de paleizen van de Sultan, doch ook in de grote lijnen in de plattegrond van de stad. Voornoemde gebouwen en markten waren bijna alle in de onmiddellijke nabijheid van de gebruikelijke ankerplaats van de schepen gelegen. Dit heeft tot gevolg gehad dat de belangrijkste straten zich op dit handelscentrum oriënteerden, of — beter gezegd — dat van dit centrum uit, een aantal uitvalswegen landinwaarts zijn ontstaan, die naarmate de stad zich uitbreidde de belangrijkste verkeersaders zijn geworden. Voorts was er van een significante relatie tussen deze functie en de ligging van de stad sprake. De insulaire ligging leende zich bij uitstek voor een stapelplaats voor slaven, terwijl de rede van de stad — in tegenstelling tot andere plaatsen langs de kust — aan bijna alle eisen die het toenmalige scheepvaartverkeer stelde, voldeed. In dit verband werd gewezen op de grote mate van beschutting die de rede bood, terwijl het koraalrif aldaar door een groot aantal bevaarbare passages werd onderbroken.

De stapelplaatsfunctie en de daarop gebaseerde verzorgende functies kunnen de omvang en aanwezigheid van het negentiende-eeuwse Zanzibar niet geheel verklaren. Men mag aannemen dat bestuurlijke- en industriële activiteiten nauwelijks van betekenis zijn geweest, terwijl er van een centrale functie t.o.v. het omliggende platteland ook weinig sprake was. Een onderzoek naar mogelijke centrumscheppende krachten binnen de lokale Islam leverde evenmin een positief resultaat op.

Wel kon met enig recht gesteld worden dat sociale beweegredenen de vorming van een centrum in de hand hebben gewerkt. Bijna alle immigranten van overzee — ook zij die economisch in de eerste plaats aan het platteland waren gebonden — waren in de stad gevestigd.

Sociale overwegingen, zoals de behoefte aan contact met geloofsgenoten en met de Sultan, alsmede de behoefte aan recreatie, hebben tot deze woonfunctie geleid. Deze voorkeur om binnen een „Gemeinschaft” te leven, zal vooral in het beginstadium van de kolonisatie van Zanzibar centrumscheppend hebben gewerkt. In later instantie — toen er reeds van een agglomeratie sprake was — resulteerde deze sociale factor in vergroting en instandhouding van de stad. In dit verband werd gewezen op de aantrekkingskracht en woonplaatsstabiliserende werking van de Indo/Pakistaanse „Gemeinschaften”, terwijl ook de traditionele dhowvaart op Zanzibar, die periodiek een groot aantal mensen in de stad bracht, ten dele met sociale behoeften in verband moet worden gebracht.

De woonfunctie van de stad liet zich vooral zien langs de waterkant, waar de Arabische grootgrondbezitters waren gevestigd. De behoefte om in een „Gemeinschaft” te leven kwam tot uiting in residentiële segregatie. De van overzee afkomstige gemeenschappen concentreerden zich in of nabij het hiervoor aangegeven handelscentrum, terwijl het Afrikaanse deel van de bevolking meer landinwaarts — en in de loop van de jaren steeds verder landinwaarts — haar woonplaats had, hetgeen een duidelijke tweedeling van de stad ten gevolge had.

De sociale functie viel in de ligging van de stad niet terug te vinden, hetgeen ook niet te verwachten was, omdat een bevolkingsconcentratie die haar bestaan louter op sociale motieven baseert in die kwaliteit nauwelijks eisen aan de vestigingsplaats zal stellen. Een sociaal centrum zou heel goed in het centrum van het eiland kunnen liggen. Mede gezien het feit dat er wel een duidelijke relatie tussen de ligging van de stad en de stapelplaatsfunctie kon worden aangetoond mag geconcludeerd worden dat laatstgenoemde functie dominant was en primair van belang is voor de verklaring van de bestaansreden van de stad.

De centrumscheppende functies deden een aantal verzorgende bedrijven en instellingen ontstaan, die een centrumvergroterend effect hebben gehad en een niet onbelangrijk deel van de agglomeratie voor zich opeisten. De

detailhandelaren en handwerkslieden en hun winkels — veelal functioneel gegroepeerd — de lokale markten, de moskeeën, de koranscholen, etc. moeten als zodanig worden gezien.

De verzorgende bedrijven waren hoofdzakelijk in de „stenen” stad geconcentreerd. De belangrijkste lokale markt, de multifunctionele Sokokuu, was zeer nabij het centrum van de verre handel, het tolhuis, gelegen. Men zou hieruit kunnen afleiden dat de Sokokuu direct en ter plaatse uit de noodzaak tot verzorging van de „verre handelaren” is ontstaan.

Mede door de aanwezigheid van de Sokokuu was het reeds genoemde handelscentrum ook het stadscentrum van Zanzibar.

Binnen Bobeks ¹⁾ referentiekader zal zulk een stad in de „Stufe des älteren Städtewesens” geplaatst dienen te worden. Het voor dit stadium zo kenmerkende „Rentenkapitalismus” kon — aangepast aan lokale omstandigheden — duidelijk worden aangetoond. Aangezien te Zanzibar over goedkope slavenarbeid kon worden beschikt is het aldaar niet tot een „Fellachisierung” van de „Kleinbauern” gekomen, doch vond men slavengrootbedrijven, die overigens niet vergeleken mogen worden met de slavengrootbedrijven in de negentiende-eeuwse Verenigde Staten. Op laatstgenoemde bedrijven werd doelbewust naar vermeerdering van de produktie gestreefd, terwijl de slavengrootbedrijven te Zanzibar in dit opzicht steriel waren. Hun eigenaren beperkten zich slechts tot het binnenhalen van de opbrengst. In dit verband moge gewezen worden op een uitspraak van Hamerton, die typerend is voor het rentekapitalisme: „The Arabs. . . so long as they get sufficient cloves from the plantations. . . to enable them to sleep away their time and procure women for their harems, appear to care little how matters are carried on” ²⁾

Afgezien van een incidentele stoot, zoals bijv. door Seyyid Said *) werd gegeven, werd niet naar nieuwe mogelijkheden uitgezien. Het slechts op handhaving van de status quo gerichte rentekapitalisme miste de impetus van de vooruitgang en gedurende de gehele negentiende eeuw en nog ver daarna bleef het aantal exportgewassen van het eiland tot twee beperkt, nl. de kruidnagel en de cocosnoot.

De van dit systeem profiterende Arabische bovenlaag was — hoewel niet permanent — in de stad gevestigd, terwijl de plattelandsbevolking politiek en economisch afhankelijk was. Laatstgenoemden hadden tot taak de stad, „de residentie van de macht” te verzorgen. In omgekeerde richting was er van verzorging nauwelijks sprake, noch in de vorm van bestuur, noch in de vorm van een winkelfunctie.

Ook in de organisatie van de toenmalige verre handel vielen allerlei rentekapitalistische trekjes aan te wijzen, die op den duur de groei van de stad

*) Seyyid Said stimuleerde de produktie van kruidnagelen.

nadelig hebben beïnvloed. De karavaanhandelaren stonden in de schuld bij de Indische bankiers en evenzo de agenten/opkopers langs de kust bij de groothandelaren van Zanzibar. De bemanning van de dhows leende geld van de kapitein en deze stond op zijn beurt niet zelden in de schuld bij een exporteur of importeur. Deze vaak permanente schuldverhoudingen moeten stagnerend hebben gewerkt en namen de ambitie weg op grote schaal wezenlijke veranderingen in de bestaande situatie aan te brengen. De schuldenaar beschikte niet over kapitaal en de schuldeiser verdiende zijn geld te gemakkelijk. Opgemerkt werd reeds dat er geen nieuwe cash crops werden geïntroduceerd. Typerend is ook dat de belangrijkste van het vasteland afkomstige stapelprodukten — slaven, ivoor, kopal — door middel van roofbouw werden verkregen en dat nauwelijks nieuwe produkten aan dit pakket werden toegevoerd. Ook de in menig opzicht toch zo actieve Indiërs hebben hierin geen verandering gebracht. Lange tijd waren zij slechts semi-permanente inwoners van de stad en het verdiende geld werd niet in Afrika geïnvesteerd, doch verdween mettertijd met de eigenaar naar het Indische subcontinent. De Indiërs hebben dan ook tot ver in de vorige eeuw weinig meer gedaan dan de roofbouw geïntensiveerd en het parasitaire karakter van de stad geaccentueerd.

De noodzakelijkerwijs zeer fragmentarische behandeling van de functies en de fysiognomie van de oudere nederzettingen Kilwa en Mombasa in het tweede deel van deze studie, leverde desondanks een beeld op, waarin het eerder beschreven Zanzibar in grote lijnen viel te herkennen, terwijl de gesignaleerde verschillen niet van principiële aard bleken.

Ook Kilwa en Mombasa fungeerden als stapelplaatsen, doch konden kwantitatief gezien de vergelijking met Zanzibar niet doorstaan. Aangezien de Europeanen en Amerikanen nog niet in de Indische Oceaan waren gearriveerd, was de vraag naar Afrikaanse produkten minder groot. Het voorland beperkte zich slechts tot de landen „aan de overzijde van de moesson”. In verband met de geringere vraag had ook het — moeilijk te begrenzen — achterland een minder grote omvang, al moet dit feit ook worden toegeschreven aan de roofbouw, die in die periode waarschijnlijk nog dichter nabij de kust kon worden uitgeoefend.

Voorts is er aanleiding te veronderstellen dat ook Kilwa en Mombasa een woonfunctie hebben gehad. De overzeese immigranten en hun verafrikaanste nakomelingen beschikten over de landbouwgronden, die door slaven werden bewerkt. Cash crops werden niet geproduceerd en de landbouw zal geheel in dienst hebben gestaan van de stadsverzorging.

Omgekeerd zullen ook de oudere steden geen centrale functies t.o.v. het omliggende land hebben uitgeoefend. Weliswaar zetelde „de macht” in de stad, doch van een hoofdstadfunctie was geen sprake. Aan de in de literatuur nogal eens opduikende benaming „Zenj Empire” zal een zelfde

inhoud moeten worden toegekend als aan de term „Zanzibar Dominions”. Het waren ruimtelijk moeilijk te begrenzen gebieden, die ongeveer samenvielen met het achterland van de stapelplaats doch waarmee de betreffende Sultan geen of nauwelijks bestuurlijke betrekkingen onderhield.

Aanwijzingen voor een industriële functie werden evenmin gevonden, zodat de bestaansreden van de oudere steden Kilwa en Mombasa op de stapelplaatsfunctie en waarschijnlijk mede op een woonfunctie moet zijn gebaseerd.

Het aantal inwoners was geringer dan het inwonertal van Zanzibar, doch de bevolkingsstructuur vertoonde veel overeenkomst, hoewel het Indische element in bepaalde oudere steden misschien ontbrak.

Voorts werd op een aantal fysiognomische gelijkenissen gewezen, zoals de verdeling van de steden in een stenen gedeelte langs de waterkant en een lemen gedeelte meer landinwaarts. Dat de oudere steden van meer fortificaties waren voorzien, moet worden toegeschreven aan de grotere mate van onveiligheid.

Tenslotte kan nog gewezen worden op de overeenkomst in ligging. Niet alleen Zanzibar, doch ook Kilwa en Mombasa lagen op een eiland en wel juist daar, waar de meest beschutte ankerplaatsen aanwezig waren.

Hoe dient men zich de ontwikkeling van dit stadstype voor te stellen; hoe sluit dit type aan bij de nederzettingen uit de continentale fase en wanneer kan voor het eerst van een „stad” worden gesproken? Uit de geschiedenis van Zanzibar en Kilwa blijkt, dat een Afrikaans dorp de prestedelijke kern van deze moessonsteden vormde en dat het betreffende dorp door de incorporatie van overzeese elementen tot een stad uitgroeide. Dit proces zal zich zeer geleidelijk hebben voltrokken. Mogelijkerwijs ging de functieverandering van de Oostafrikaanse kuststrook in het begin van de moessonfase plaatselijk gepaard met een niet-permanente kolonisatie vanaf overzee en beperkten zich de handelscontacten tot zogenoemde stomme handel *) (dumb barter).

De incorporatie van overzeese elementen in de bestaande dorpen gaf niet onmiddellijk aanleiding tot grote fysiognomische veranderingen. Uit de beschikbare beschrijvingen mag worden geconcludeerd, dat de dorpen zich ook na deze kolonisatie nog nauwelijks onderscheidten van de vissersdorpen uit de continentale periode. Daarom heeft het ook weinig zin naar het in de Periplus genoemde Rhapta te zoeken, omdat deze neder-

*) Een dergelijke handelstechniek werd op vele plaatsen in Afrika gesignaleerd, vooral daar, waar de handelspartners vreemd tegenover elkaar stonden. De Arabische „geografen” Mas’ûdi en Yâqût maakten er resp. in de tiende — en in de dertiende eeuw in verband met de trans-Sahara handel melding van.³⁾ Cosmas Indicopleustes beschreef deze handelsvorm in 547 in Abessynië.⁴⁾ Qazwîni en Yâqût meldden dat de goudhandel te Sofala in de dertiende eeuw „stom” werd bedreven.⁵⁾

zetting hoofdzakelijk uit hutten van leem en palmladeren zal hebben staan.

Niettemin waren Rhapta, Kilwa na aankomst van de Shirazi, en Zanzibar in de jaren omstreeks 1830, al stapelplaatsen; nederzettingen, die zich functioneel onderscheidden van de dorpen uit de continentale fase. Ze hadden reeds een functie, die bijv. Chabot ⁶⁾ „stedelijk” noemde. Het is dan ook niet juist dan al van een „stad” te spreken, wanneer een bepaalde nederzetting een „fonction urbaine” heeft. Chabots „stedelijke functies” vormen — althans voor zover de moessonsteden betreft — geen goed criterium ter onderscheiding van „steden” en „dorpen”.

Te Zanzibar traden de landschappelijke wijzigingen eerst op, toen zich in het „dorp met stedelijke functie” een sterke politieke macht vestigde, i.c. Seyyid Said. Ten aanzien van Kilwa werden overeenkomstige aanwijzingen gevonden.

Voor het ontstaan en voortbestaan van de moessonsteden, d.w.z. centra, die zich niet alleen functioneel, doch ook fysiognomisch van de dorpen uit de continentale fase onderscheidden, bleek een sterke politieke macht noodzakelijk. In beide gevallen hadden politieke machtsverschuivingen ten nadele van de betreffende Sultan ook de achteruitgang of ondergang van de stad ten gevolge.

¹⁾ Bobek, H. — Aufriss einer vergleichenden Sozialgeographie. M.G. 92. (1950) p. 38 e.v.; idem — Die Hauptstufen der Gesellschafts- und Wirtschaftsentfaltung in geographischer Sicht. Z.G.E. 90. (1957) p. 279 e.v.

²⁾ Hamerton, zie Hoofdstuk V, noot 157.

³⁾ Bovill, E. W. — The golden trade of the moors. London 1958. p. 82, 83.

⁴⁾ Freeman-Grenville, G. S. P. — Cosmas Indicopleustes. T.N.R. Maart 1959. Nr. 52. p. 57—61.

⁵⁾ Dammann, E. — Beiträge aus arabischen Quellen zur Kenntnis des negerischen Afrika. Kiel 1929. p. 33 e.v.

⁶⁾ Chabot, G. — Les Villes. Paris 1952. p. 21 e.v., p. 31 e.v.

THE TOWN OF ZANZIBAR IN THE LATTER HALF OF THE NINETEENTH CENTURY AND A NUMBER OF OLDER URBAN SETTLEMENTS ALONG THE EAST AFRICAN COAST.

This thesis is a study of the geography of a number of East African towns that flourished in pre-colonial days. An approach from the geographical angle means that emphasis is laid on the *raison d'être* of these towns and their physiognomy; an attempt has been made to describe and explain their functional and morphological structure.

The first part of the study is devoted to the functions and the physiognomy of the town of Zanzibar in the latter half of the nineteenth century. Several basic and non-basic functions were distinguished but it was impossible to quantify them due to lack of statistical data. It was found that the basic functions, which are prerequisites for any attempt to explain the *raison d'être* of the town, were partly commercial and partly social.

Commercially, Zanzibar was an entrepôt centre where East African products were stored for some time before being re-exported to the foreland, and where non-African products intended for sale in East Africa were imported and stored before being distributed. (The location of the hinterland is indicated in Map Nr. V).

Before the days of the Americans and Europeans the foreland consisted only of the Northern and Eastern coastal areas of the Indian Ocean. Since contact with these areas depended on the seasons — the ships used the kuzi and kaskazi monsoons — the towns trade was subject to fluctuations although it never came to a complete standstill, communication with the East African hinterland being almost completely unaffected by the seasons. Seasonal influences ceased to play a part altogether when European and American ships, which did not depend on the wind, began to take part in the East Africa trade.

The organization of these converging and diverging flows of goods gave rise to a centre whose first inhabitants were the exporters, importers, organizers and financiers of caravans, hamali, customs officers, the Sultan (whose power guaranteed the maintenance of monopolistic positions) and the slaves, who constituted one of the staple products.

It was found that the entrepôt function of the town had clearly left its mark on the physiognomy of the agglomeration, not only with regard to a number of individual elements, such as the slave market, the toll-house, the offices and warehouses of the wholesale dealers and the Sultan's palaces, but also in respect of the general layout of the town.

Nearly all these buildings were situated in the immediate vicinity of the ships' anchorage-grounds. As a result the main streets converged on this trading centre or rather a number of roads radiated from the centre inland. As the town spread these roads became the main arterial roads (Map Nr. VI).

Furthermore there was a significant link between this function and the site of the town. Its situation on an island made it pre-eminently suitable as an entrepôt for the slave trade while its roadstead was almost ideal for the shipping of those days: the roads gave ample shelter to the ships and the coral reef was intersected by a great many navigable channels.

The town's entrepôt function and the attendant non-basic functions do not fully explain the existence of nineteenth century Zanzibar or its size.

It can be assumed that the administrative and industrial activities were insignificant, and that Zanzibar was in no way a centre for the surrounding countryside. Investigations into the existence of centralizing forces of the Islamic faith as it was practised locally did not yield any positive results either.

There is, however, some justification in maintaining that social conditions encouraged the formation of a centre. Nearly all overseas immigrants, including those whose ties were predominantly with the countryside, had settled in the town. Zanzibar's function as a residential town has no doubt been stimulated by social needs, e.g. the need for contact with co-religionists, with the Sultan and the need for places of entertainment. In the early stages of the colonization of Zanzibar these social factors probably contributed to the formation of a centre, and later, when an agglomeration of some sort had been established, they were responsible for its preservation and expansion. The attraction exercised by the Indian communities, who had a stabilizing influence on living habits, was also given due consideration.

The residential function of the town was particularly apparent along the coast, where the great Arab landowners had settled; the wish to live in homogeneous communities led to residential segregation (Map Nr. III). Many overseas immigrants such as Omani, Hadhrami, Hindu, Khoja, Bohora, Comoro, Parsee, Goanese and others settled in communities concentrated in and around the above-mentioned trade centre, whereas the Africans, who it is estimated constituted nearly 80 % of the total population, lived further inland, which resulted in a division of the town into two distinct parts. In the course of time nearly all of the African population was driven back East of Pwani Ndogo Creek so that the dual character of the town's physiognomy became even more marked (Map Nr. II).

The basic functions led to the establishment of a number of enterprises and institutions which caused the centre to expand and which claimed a

considerable part of the agglomeration. Examples of these enterprises and institutions are the retailers and craftsmen and their shops, most of them located in functional groups (Map Nr. VI), the local markets, the mosques (Map Nr. III) and the Koran schools. Most of these were concentrated in the western part of the town, known as Stone Town. The main local market, the multifunctional Sokokuu, was situated near the toll-house, the centre of „international” trade. This may mean that the Sokokuu was originally established primarily to cater for the needs of the 'international' traders. It was partly due to the situation of the Sokokuu that the previously stated trade centre was also the town centre of Zanzibar.

The above-mentioned functions do not wholly explain the town's physiognomy. Physico/geographical conditions, the topographical situation and town planning and other traditions in the overseas immigrants' countries of origin were proved also to have had a bearing on the town's structure.

Within Bobek's frame of reference *) such a town will have to be considered as being in the „Stufe des älteren Städtewesens”. It was possible to establish the existence of a locally adapted form of what is known as „Rentenkapitalismus”, which is characteristic of this stage. There was no pauperization of the small farmers since there was an abundant supply of cheap slave labour in Zanzibar. On the contrary, there were plantations working large numbers of slaves but they differed from similar nineteenth century plantations in the United States, in that their production stagnated whereas in America increased production was deliberately aimed at. The owners confined themselves to collecting the proceeds, which is illustrated by a report by Hamerton, the first official British representative in Zanzibar: „The Arabs. . . so long as they get sufficient cloves from the plantations. . . to enable them to sleep away their time and procure women for their harems, appear to care little how matters are carried on.”

No attempts were made to explore new possibilities. There were only a few isolated efforts such as the one by Seyyid Said, who stimulated the cultivation of cloves. The „Rentenkapitalismus”-system, whose main purpose was to preserve the existing situation lacked the impetus to progress, and throughout the nineteenth century and well into the twentieth there were only two exports crops, cloves and coconuts. The Arab upper stratum of the population, who benefited by this system, lived in the town although not permanently, and the rural population was politically and

*) Bobek, H. — Die Hauptstufen der Gesellschafts- und Wirtschaftsentfaltung in geographischer Sicht. Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde. (Berlin) 90. (1957) p. 279.

economically dependent. Its task was to cater for the town, „the residence of power”. But the town did not render any services to the rural districts, the town did not administer them, the town was not a shopping centre.

The Indians, who are in general very active, did not bring about any change in the situation. For a long time they were only semi-permanent residents who did not invest in East Africa the money they had earned there but eventually took it with them to India. They did not widen the scope of the entrepôt town, which continued to trade in a limited number of products obtained by exhaustive exploitation, such as slaves, ivory and copal. Until well into the nineteenth century the Indians did little more than intensify this exhaustive exploitation and emphasize the town's parasitic character.

The second part of the present study deals with the functions and the physiognomy of the older settlements of Kilwa and Mombasa, which it has been possible to describe only fragmentarily for want of historical data. Nevertheless, the picture that emerged resembled Zanzibar in broad outline.

Kilwa and Mombasa, which flourished before the coming of the Portuguese, were also entrepôt centres though they could not compare with Zanzibar in that their activities were on a much smaller scale. Their foreland was limited to the coastal areas of the Indian Ocean and their contact with the East African hinterland — equally difficult to delimit — is bound to have been less intensive. Neither were the staple products the same. The slave trade was less important and next to ivory, the gold procured via Sofala was the main export commodity. Trade with the foreland was very much dependent on the seasons and the wholesale traders of Kilwa and Mombasa were quite possibly also interested in agriculture. The arable land of the two islands was owned by the overseas immigrants and their more or less africanized descendants, who had the land worked by African slaves. These landowners must have lived in town and agriculture must have been carried on exclusively for the benefit of the town since no cash crops were grown. Neither will the town have rendered any services to the rural districts. It is true that in the case of the older towns, too, the political power lay in the towns but the Sultan did not administer the surrounding districts. The names „Zenj Empire” and „Zanzibar Dominions”, which occasionally occur in literature, must be considered to have a similar import. The areas were difficult to define, they were more or less identical with the hinterland of the entrepôt towns. The Sultan concerned maintained hardly any administrative relationship with them.

There were no indications of an industrial function. The older towns of Kilwa and Mombasa will have owed their existence solely to their entre-

pôt function and to the fact that the landowners preferred to live near one another for social reasons.

Considering the quantitative importance of the entrepôt centre, Kilwa and Mombasa had considerably fewer inhabitants than Zanzibar, whose population rose to approximately 80.000 in the course of the latter half of the nineteenth century (Table Nr. 3). The population structure of the older towns resembled that of Zanzibar but it is not quite clear to what extent the Indian element was represented.

Further, attention was drawn to several physiognomic similarities, such as the division of the towns into two parts: the Stone Town along the waterfront and the mud huts further inland. Moreover, the sites of the towns were similar: Kilwa and Mombasa were, like Zanzibar, situated on islands at a point at which the ships could anchor safely.

The above-mentioned similarities warrant the conclusion that nineteenth-century Zanzibar and the older towns of Kilwa and Mombasa were of the same type. They might be called monsoon towns since it was the monsoon that made their very existence possible. Not all pre-colonial towns were of this type. Songo Mnara, Gedi and others like them will have had different functions as is evident from their physiognomy and sites.

How did these monsoon towns develop and how does their history link up with earlier stages in the history of the settlement of the East African coastal area? The history of Zanzibar and Kilwa indicates that an African village formed the pre-urban nucleus of a monsoon town. The village grew into a town through the incorporation of overseas elements; in other words, no urbanizing tendencies manifested themselves within the local culture. The impulse to development came from outside. It is characteristic of this development that only approximately 15 % of the present population of Zanzibar consists of Wahadimu and other autochthones of the archipelago, the other 85 % coming from abroad: overseas immigrants and their descendants, and the descendants of slaves that had been imported from the interior of Africa in former times.

The incorporation of overseas elements into the former African villages did not at once cause notable physiognomic changes. Descriptions of Zanzibar as it was in the former half of the nineteenth century and the fragmentary descriptions of early Kilwa show that outwardly these settlements were not very different from African villages. Stone buildings were few in number and the houses were made of decayable material such as loam and palm leaves. It must be assumed that the town of Rhapta mentioned in the *Periplus* was of the same type and all attempts to find the site of this settlement quite understandably failed.

But Rhapta, early Kilwa and pre-Seyyid Said Zanzibar were clearly distinguishable from the African villages in that their functions were differ-

ent. They were entrepôt centres in the trade between East Africa and the coastal regions of the Indian Ocean.

In the East African coastal area overseas influences first only caused a shift in the functions of a number of African villages. It was not until a strong political power developed in these villages, such as Seyyid Said in Zanzibar and probably Sultan Sulaimān al-Ḥasan ibn Dā'ūd (approx. 1175) in Kilwa, that physiognomic changes set in.

That the power factor was of great importance to the development and continued existence of the towns is borne out by the fact that any loss of power of the Sultan concerned resulted in the decline or ruin of Zanzibar and Kilwa.